

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu Infoleht

VABA SÕNA

NR 43 MÄRTS 2023

KIRBLA 7. VEEBRUAR

Teisipäeval 7.veebruaril algusega kell 16.00 tähistati Kirblas Eesti kaitselahingute alguse aastapäeva.

Sündmusel tuli ettekandele 7. veebruaril 1944. a Jüri Uluotsa poolt antud raadiusutlus, kus pea-

minister vabariigi presidendi ülesandeis kutsus Eesti mehi kodumaa kaitsele.

Mälestuspalvusel teenis EELK Lääne praostkonna praost Kaido Saak ja kõneles Eesti Vabadusvõitlejate Liidu juhatuse esimees Tiit Pöder.

Järgnes mälestushetk Jüri Uluotsa kalmul Kirbla kirikuaias, mälestuspärgade ja küünalde asetamine ning mälestuskõned.

Seejärel jätkus üritus koosviibimisega Kirbla seltsimajas, sõnavõtude ja kohvilauaga. Mälestuspäeva juhtis Heiki Magnus.

Jüri Uluotsa tsitaat: „Vabadussõda jätkub praegu. Küll erinevates ja keerulisemates ajaloolistes tingimustes kui eelmine. Mitte orjade kari, mitte palgasõdurid, vaid väike kaine põhjamine rahvas võitleb praegu oma eluruumi, oma vabaduse eest. On raske laim ja solvamine kui keegi ütleb või mõtleb teisiti.“

Jüri Uluots (13.01.1890, Jaanse talu, Uluste küla, Kirbla vald, Läänemaa – 9.01.1945, Stockholm) oli Eesti õigusteadlane ja poliitik. Ta oli peaminister 12.10.1939 kuni 16.06.1940 ja peaminister vabariigi presidendi ülesandeis 17.06.1940 kuni surmani. 1938. aastal sai Jüri Uluotsast Eesti teaduste akadeemia akadeemik.

13. mail 2008 saabusid Jüri Uluotsa ja tema pere põrmud Rootsist Eestisse ja maeti 31. augustil Kirbla kalmistule.

Eesti kaitselahingute alguse aastapäeva tähistamise sündmus on Eesti kaitselahingute mälestusürituste osa. Veebruaris tähistame kaitselahingute alguse aastapäeva Kirblas, juuli viimasel laupäeval kaitselahingute mälestuspäeva Sinimägedel ja septembris suurpõgenemise mälestuspäeva Puise rannal.

Mälestuspäeva korraldasid Eesti Endiste Metsavendade Liit ja EELK Kirbla Püha Nikolause kogudus.

TIIT PÕDERI SÕNAVÕTT

79 aastat kaitselahingute algusest Eestis

14. jaanuaril 1944 algas Oranienbaumi platsdarmilt punaarmee pealetung Ropša suunas ning järgmisel päeval Pulkovo kõrgustikult Krasnoje Selo suunas eesmärgiga murda Leningradi blokaad ning hävitada Saksa väegrupp Nord Leningradi-Volhovi rindelõigul. Eesmärgiks oli vallutada Narva ja Pihkva ning liikuda edasi Tallinna ja Pärnu peale.

20. jaanuariks purustati Saksa väegrupi tiibadel olnud üksused. Eesti kohale oli kerkinud taasokupeerimise oht idanaabri poolt.

21. jaanuaril hakkasid Saksa väed kogu rindelõigul taganema, nende taganemisteed katsid kõrge lahingumoraaliga Alfons Rebase ja Georg Soodeni juhitud Eesti pataljoniid.

27. jaanuariks oli Leningradi blokaad murtud ning anti korraldus Narva elanike evakueerimiseks. 30. jaanuaril kuulutas Eesti Omavalitsuse juht Hjalmar Mäe Eesti seaduste alusel välja üldmobilisatsiooni. Sakslased kartsid Eesti oma sõjaväe moodustamist ja andsid loa ainult 15000 mehe mobiliseerimiseks.

1. veebruaril jõudsid taganevate Saksa väeosade kannul Narva jõe äärde ka punaarmee üksused ja ületasid järgmisel päeval Kudruküla, Riigiküla ja Vaasa-Vepsküla-Siivertsi juures Narva jõe ning löid sinna esimesed sillapead Narva jõe läänekaldale. Samuti loodi sillapea Krivasoos. Sillapead, peale Krivasoo, löödi Eesti sõdurite poolt puruks põhiliselt EV aastapäevaks, Krivasoo riivistati.

7. veebruari pöördus raadiokõnes rahva poole Eesti viimane seaduslik peaminister professor Jüri Uluots ja kutsus üles võitlusele koos Saksa relvajõududega Eesti kõige kurjama vaenlase kommunistliku NLiidu vastu. Eelnevalt oli saadud kõikidelt Eesti erakondadelt üksmeelne

otsus mobilisatsiooni toetuseks. Mobilisatsioon õnnestus ja kokku tuli üle 40000 mehe. Rinne Narva ruumis ja Sinimägedel püsis ligi 9 kuud kuni 17. septembrini, mil Saksamaa juhtkond otsustas Eesti maha jätta. See võimaldas Eestist läände põgeneda ca 80000 inimesel ning Soomel saavutada soodsamad vaherahu tingimused.

23. märtsil moodustati Eesti 1938. aasta põhiseaduse raames Eesti Vabariigi Rahvuskomitee, kuhu kaasati kõik enne 1934. aastat tegutsenud erakonnad (va Isamaaliit). Loodi side ka Rootsi ja Soomega.

20. aprillil kokkutulnud valimiskogu volitas Uluotsa täitma Eesti Vabariigi presidendi ülesandeid, samal päeval arreteeriti 230 rahvuskomitee liiget, keda süüdistati saksavaenulikkuses.

21. aprillil nimetas Uluots peaministri asetäitjaks Otto Tiefsi ning järgnevatel kuudel moodustati peamiselt Rahvuskomitee liikmetest valitsus.

18. septembril nimetas Uluots erioiguse alusel ametisse Vabariigi valitsuse eesotsas Otto Tiefiga.

20. septembril lahkus valitsuse soovitusel Uluots Rootsi, sinna jõudis ka riigisekretär Mandi. Ülejäänud valitsusel liikmed langesid NLiidu repressiivorganite kätte ning saadeti vangilaagritesse või hukati.

Jüri Uluotsast ja Eesti diplomaatidest eksiilis jätkus Eesti Vabariigi järjepidevus kuni peaminister presidendi ülesannetes Heinrich Mark andis oma volitused üle president Lennart Merile.

Elagu Eesti!

Veebruaris 1944 toimunud raadiointervjuu Jüri Uluotsaga on ära toodud Infolehes nr 1/2022.

TARTU RAHU 103 AASTAT

Tartu rahulepingu 103. aastapäeval meenutasid Eesti valitsusjuhid, Tallinna linnajuhid ja endised välisministrid Kadriorus Jaan Poska kuju juures rahukõneluste Eesti delegatsiooni juhti ja riigimeest. Tartus asetasiid Vabadussõja mälestusmärgile pärja kaitseväge akadeemia esindajad.

Mälestustseremoonial osalesid samuti kaitseväge juhataja, Kaitseliidu ülem, Tallinna linnapea, Tallinna volikogu esimees ja Eesti Reservohvitseride Kogu.

Poska kuju juures toimunud üritusele järgnes endiste välisministrite lõunasöök Jaan Poska majas.

Tartus asetasiid kaitseväge akadeemia esindajad pärja Vabadussõja mälestusmärgile, et tähistada Tartu rahulepingu sõlmimise 103. aastapäeva ning mälestada Vabadussõjas langenuid.

Mälestustseremoonial kõnelesid lisaks Kaitseväge Akadeemia ülemale ka Tartu linnapea Urmas

Klaas, haridus- ja teadusminister Tõnis Lukas ning korp! Fraternitas Tartuensis esindaja vilistlane Mihkel Mikkelsaar.

Kaitseväge Akadeemia pärja toimkond asetasi Emajõe ääres Kalevipoja vabadussamba jalamile pärja ning kadetid olid esindatud auvahtkonnas. Tartu rahu mälestussündmusel osalesid lisaks kaitsejõudude ja Tartu linnavalitsuse esindajatele ka üliõpilaskorporatsioonid.

Tartu rahu sõlmimist tähistasid ka Narva linnavõimude, õiguskaitse organisatsioonide ja linnaasutuste esindajad, asetades pärjad Vabadussõjas mälestussambale Narva Garnisoni kalmistul.

Tartu rahu tähistati ka Pärnus ja Kullamaal.

Eesti saatkond Moskvas käis Tartu rahu aastapäeva puhul Venemaa poolt rahulepingu allkirjastanud Adolf Joffe haual. Eesti suursaadik Moskvas Margus Laidre peab Venemaalt lahku- ma 7. veebruariks.

Tartu rahuleping sõlmiti 2. veebruaril 1920 Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel. Rahuleping lõpetas Vabadussõja ja Esimesest maailmasõjast alates kestnud sõjategevuse Eesti pinnal. Lisaks määrati rahulepinguga Eesti idapiiri ning sellega tunnustas Nõukogude Venemaa Eesti Vabariigi iseseisvust.

Välisminister Urmas Reinsalu rõhutas 2. veebruaril Tartu rahu 103. aastapäeval Tallinnas Kadrioru pargis Jaan Poska monumendi juures toimunud mälestustseremoonial, et Eesti iseolemise lepingule allakirjutanute põhimõtted kannustavad Eestit Ukraina võitluses enese ja Euroopa vabaduse nimel.

Reinsalu asetaski Poska kujule pärja „Eesti rahvalt“ ning ütles, et Jaan Poska ja teiste Tartu rahu allakirjutanute vaimususe tuules on kasvanud üles sadu diplomaate, kes Eesti asja maailma kandnud ja maailma Eestisse toonud. „Pea aasta on Venemaa Euroopa südames Ukrainas pidanud sõda. Eesti rahvas on aga vastanud sellele sõnuseletamatule kurjusele suure kaastundmise, meelekindluse ja empaatiaga,“ ütles Reinsalu.

Ta lisas, et kaalul on mitte ainult Ukraina iseseisvus ja Eesti julgeolek, vaid ka demokraatliku maailma kooshoidvad põhimõtted ja reeglitel põhinev maailmakord, mis on samuti meie iseolemise kindlustuseks. „Seetõttu oleme teinud ja teeme edaspidigi endast kõik oleneva, et agressioon lõpeks, Ukraina territoorium saaks vaenuväest vabaks ja riik ülesehitatud.

Kadrioru pargis toimunud mälestustseremooniale sõidutas noored diplomaadid ja külalised ühes välisministriga eritramm. Poska kuu juures toimunud üritusele järgnes endiste välisministrite lõunasöök Jaan Poska majas.

Mälestustseremoonial osalesid samuti Kaitseväge juhataja, Kaitseväe ülem, Tallinna linnapea, Tallinna volikogu esimees, Eesti Reservohvitseride Kogu ja Eesti Vabadusvõitlejate Liit.

Õhtul toimus pidulik Tartu rahu sõlmimise aastapäevale pühendatud vastuvõtt ja Jaan Poska medalite üleandmine. Jaan Poska medaleid

antakse inimestele silmapaistvate teenete eest Tartu rahu põhimõtete kaitsmisel maailmas. Medaleid antakse üle kolmandat korda ja sel aastal pälvisid tunnustuse hiljuti lahkunud Heino Ainso, tema abikaasa Sirje Okas Ainso, Juta Ristsoo ja Urmas Wompa. Laureaadid säilitasid ja arendasid Eesti poliitikat ja kultuuri eksiilis ning olid aktiivsed liikmed organisatsioonis Balti apell ÜRO-le (BATUN). Organisatsioon võitles enam kui 25 aastat Eesti iseseisvuse taastamise nimel.

EESTI VABARIIK 105

Tallinnas peeti aastapäevaparaad

Üksused rivistusid 24. veebruaril Vabaduse väljakule kell 11.00. Paraadi võttis vastu Vabariigi President Alar Karis, paraadi juhatab kaitseväe juhataja kindral Martin Herem. Paraadi rivista ja on kaitseväe veebel ülemveebel Enn Adoson. Tribüünil olid ka peaminister Kaja Kallas, Riigikogu esimees Jüri Ratas, külalistena seekord ka NATO peasekretär Jens Stoltenberg ja Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen.

Paraadist võtab osa pea 900 osalejat ja ligi 30 ühikut tehnikat, kokku osaleb paraadil 36 lippu, 4 kompaniid, 14 rühma ja 2 orkestrit.

Esindatud olid Eesti Vabariigi riigiliputoimkond, Kaitseväe liputoimkond, kõikide väelike liputoimkonnad koos üksustega, erioperatsioonide väejuhatuse liputoimkond koos üksusega Kaitseväe Akadeemia, sõjaväepolitsei Vahi-

pataljon, Kuperjanovi jalaväepataljon, diviisi staabi- ja sidepataljon, 1. ja 2. jalaväebrigaad, Kaitseliit, Naiskodukaitse, Sisekaitseakadeemia ja Vanglateenistus. Samuti osalesid paraadil Balti Kaitsekolledži-, CCDCOE- ja NFIU liputoimkonnad. Paraadil olid esindatud ka reservväelaste üksused 2. jalaväebrigaadi 22. ja 23. jalaväepataljonist.

Liitlastest olid paraadil esindatud Saksa- maa, Taani ja Prantsusmaa liputoimkonnad ning Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi ja Ameerika Ühendriikide liputoimkonnad koos üksusega. Samuti osalesid paraadil Eestis väljaõppel viibivad Ukraina suurtükiväelased, kes olid esindatud riigi lipuga ning Eesti poolt Ukrainale antavate 155 mm haubitsatega FH-70.

Paraadil sai lisaks Eesti kaitseväe tehnikale

näha NATO Eesti lahingugruppi kuuluvate Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi, Prantsuse Vabariigi, Taani Kuningriigi ja Ameerika Ühendriikide lahingutehnikat.

Plaanide kohaselt tegid sobiva ilma puhul paraadist ülelennu erinevad Eesti ja liitlaste õhuvahendid. Õhuvahendite ülelennu tõttu oli mistahes droonide ja muude lennuvahendite lennutamine paraadialal ja selle läheduses rangelt keelatud.

Pärast paraadmarssi oli huvilistel võimalus tutvuda kaitseväe ja meie liitlaste tehnikaga. Näha sai Eesti kaitseväe jalaväe lahingumasinat CV9035EE, soomustransportööri Sisu XA-188 ja XA-180, Ameerika Ühendriikide mitmikraketiheitjat HIMARS, Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi, Taani ja Prantsusmaa lahingutehnikat, õhutõrjeraketisüsteemi Mistral ja 23 mm õhutõrjekahurit, tankitõrje raketisüsteemi Javelin, meditsiinisoomukit, liikursuurtükki K9, püksiirmasinat MB Actros 4150K.

UKRAINA SÕDA LÄKS TEISE AASTASSE

Veebruari lõpus täitus Vene-Ukraina sõja algusest juba terve aasta. Viimasel ajal on sõjategevus muutunud positsioonisõjaks, kus suur tähtsus on suurtükiväel. Ja mis kummalisel kombel meenutab veidi Esimese maailmasõja aegset Läänerinnet.

Esiialgu näib, et nii Eesti kui ka Euroopa Liit on oma kütteprobleemid suutnud kuidagimoodi lahendada ja kardetud majanduskriis ei näi esialgu veel väga hirmus. Relvaabi Ukrainale kasvab ja ukrainlased ise peavad vapralt vastu. Seda vaatamata ränkadele kaotustele ja vene raketirünnakutele, mis tabavad elektrijaamu ja muid olulisi objekte. Kõige rohkem kannatab seetõttu just tsiviilelanikkond.

Sõjategevuses Ukrainas said ukrainlased möödunud aasta lõpus olulisi võidu – venelased

olid sunnitud 11. novembriks lõpuks taganema Hersoni linnast ja selle ümber olevast Dnepri jõe läänekaldal asuvalt platsdarmilt.

Viimases hädas Venemaal mobiliseeritud 300 tuhat uut sõdurit (või isegi rohkem) on osaliselt läinud rindekaotuste korvamiseks ja kuulduste kohaselt valmistatavat ette uut pealetungi. Tõsi, sõja ajal ei tasu uskuda kõike, mida räägitakse. Kas Vene sõjavägi on suuteline suuremaks ja laiaulatuslikukams pealetungiks – see pole täpselt teada. Edukas ja tulemuslik pealetung tundub igal juhul kahtlasevõitu. Senised asjatud rünnakud Bahmutile on selle elavaks näiteks.

Kahtlemata on Ukrainal, kes peab võitlust elu ja surma peale, vaja rääkida venelaste uuest pealetungist, et Läänelt relvaabi saada. Venelastel ja nende sõpradel-käsilastel mujal maailmas aga on

jätkuvalt vaja hirmutada kõiki Vene sõjaväe tohutu jõuga ja tuumarelvadega.

Jutud sellest, kuidas kusagilt Venemaa sügavusest saabub rindele kohe-kohe hiigelsuur hästi väljaõpetatud, suurepäraselt relvastatud-varustatud, rikkalike sõjakogemustega ja kompetentselt juhitud uus sõjavägi – kuuluvad pigem vene sõjapropaganda väljamõeldiste hulka. Samuti lood sellest, kuidas Vene sõjatööstus töötab 24/7 täisvõimsusel ja varustab oma sõjaväge „maailma parimate relvadega“.

Õnneks on Valgevene seni suutnud vältida enda otsesesse sõjategevusse tõmbamist, kuid häbiväärne on lubada kasutada oma territooriumi naaberriigi ründamiseks. Kahjuks olid sarnases olukorras Talvesõja ajal 1939–1940 ka Eesti ja Läti.

Lääne-poolne majandusblokaad Venemaa vastu püsib ja töötab, kuigi venelased vastupidist

väidavad. Ja pole näha, et vene relvad oleksid paremad Lääne omadest. Venemaa maine Läänes teeb endiselt vähikäiku ja üldiselt ei ole ka muu maailm venelaste alustatud sõjast mingis vaimustuses – sest see häirib väga paljude riikide majandust, kaubandust ja muid eluvaldkondi.

Kindlasti valmistab venelastele suurt meelehärmi nende kahe olulisema spordimeeskonna (lisaks muudele spordialadele) eemaldamise rahvusvahelistelt võistlustelt – need olid jalgpalli- ja jäähokimeeskonnad. See signaal peaks andma neile mõista, et nad on oma agressiooni tõttu paariad.

Kuidas ja millal sõda lõpeb, seda ei tea veel keegi, aga jääb lootus, et agressori kaotusega.

Slava Ukraine – herojam slava!

Elagu Ukraina, au kangelastele!

KINDRAL HANS LEESMENTI 150. SÜNNIAASTAPÄEV

Hans Leesment VR III/2 (1873–1944) oli Eesti kindralmajor, kes töötas eelnevalt peamiselt sõjaväearstina.

Hans Leesment sündis 13. veebruaril 1873 Vanamõisa valla Reitle talu omaniku Karl Leesmenti pojana. Õppis Jäärja-Veelikse vallakoolis, Pärnu kreiskoolis, Pärnu Gümnaasiumis ja 1893–1899 Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas.

1893–1899 oli ta ka EÜS liige, selle kirjatoimetaja ning esimees. Hiljem kuulus ta korporatsiooni Fraternitas Estica ning oli 1911–1940 selle vilistlaskogu auvilistlane.

1900. aastal sai Leesment Moskvas maakonnaarsti tunnistuse. 1900–1902 töötas ta arstina Pärnus. 1902–1904 täiendas ta end Berliinis, Prantsusmaal ja Peterburis. 1904–1905 võttis Leesment sõjaväearstina osa Vene-Jaapani sõjast. 1906–1907 oli ta Tartu Ülikooli naistekliiniku assistent ning seejärel Pensa kubermanguhaigla naiste- ja sünnitusosakonna arst.

1914–1917 osales Leesment sõjaväearstina I maailmasõjas, sai 1916. aastal Galiitsias pörutada. Sõjas näidatud teenete eest autasustati teda Püha Anna, Püha Stanislavi ja Püha Vladimiri ordeniga. 1917 sai ta polkovniku aukraadi.

1917–1918 oli Leesment juba rahvusväeosaades I. Eesti polgu ja I. Eesti diviisi vanemarst. Vabadussõjas teenis ta I. diviisi arstina. 1920. aastal anti talle Vabadusristi III liigi 2. järk.

1919–1940 oli Hans Leesment Eesti Punase Risti president. 1922. aastal astus ta uuesti sõjaväeteenistusse ja määrati Tallinna Sõjaväe Keskhaigla konsultandiks. 1923. aasta veebruaris sai ta sanitaarkoloneli auastme.

1929. aastal läks Leesment erru, kuid 1933. aasta veebruaris võeti ta taas teenistusse ja mää-

rati Kaitseväe Tervishoiuvalitsuse konsultandiks ja paar kuud hiljem Kaitseväe Tervishoiukomitee liikmeks. Samal aastal sai Leesment sanitaarkindralmajori auastme. 1940. vabastati ta taas sõjaväeteenistusest.

Hans Leesment tegeles ka poliitikaga. Ta kuulus Kristlikku Rahvaerakonda ja ta oli Asutava Kogu, I ja III riigikogu liige. 1925–1940 oli ta Riikliku Tervishoiu Nõukogu ja Rahvusvahelise Punase Risti Liiga Nõukogu liige. 1927–1940 Eesti Noorte Punase Risti esimees, 1929–1940 Rahvusvahelise Sotsiaalkomitee Eesti sektsiooni esimees, 1932–1940 Ühisabi esimees ja 1938–1940 Riiginõukogu liige.

Nõukogude okupatsiooni ajal pääses Leesment arreteerimisest ja Saksa okupatsiooni ajal määrati ta 1941. aastal Eesti Rahva Ühisabi abi-

presidendiks ning 1942. aasta suvel Eesti Rahva Ühisabi sanitaarala juhiks.

Hans Leesment suri 26. augustil 1944. aastal maoverejooksu tagajärjel ja ta maeti Tallinna Vana-Kaarli kalmistule (praegu Siselinna kalmistu osa).

1900–1903 oli ta Pärnu Endla Seltsi juhatuse 1910–1922 Tallinna Estonia Seltsi juhatuse liige. Kuni 1932. aastani oli ta Johan Pitka järglasena Eesti Vabadussõjalaste Liidu abiesimees, kuid lahkus liidust, kuna leidis, et liit kaldus kõrvale oma esialgsetest sihtidest ja asus tegelema poliitikaga, mis Leesmentile ei meeldinud.

Samuti oli ta Tallinna Eesti Arstide Seltsi esimees ning Kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali komitee, VRVÜ Tallinna osakonna, seltsi Esimene Eesti Polk, Eesti-Rootsi Ühingu ja mitme teise organisatsiooni liige. Hans Leesment oli ka Tallinna Skautide Maleva auvanem ja Eesti Punase Risti Seltsi auliige 1933. aastast.

Hans Leesment abiellus 1902.aastal Tartus Ella-Marie-Julie Pritsoniga (1881–1944). Abielust sündisid kolm poega: Hans-Erik Leesment (1904–1935), Leonhard-Georg Leesment (1907–1996) ja Ilmar-Karl Leesment (1908–1986)

Tema vend Jaan Leesment oli advokaat ja Pärnu linnaeape.

Tunnustus:

- Vabadusristi III liigi 2. järk, (1920)
- Vabadussõja mälestusmedal
- Eesti Punase Risti mälestusmärgi I järgu I aste, (1927)
- Kotkaristi II klassi teenetemärk (1930)
- Jeruusalemma Püha Laatsaruse Ordu II klass (Magna Crux)

Hans Leesmenti autasustati ka mitme Belgia, Läti, Poola, Portugali, Rootsi, Saksamaa, Soome ja Ungari Punase Risti organisatsiooni ning Poola Kaitseliidu allorganisatsiooni teenetemärkidega.

HARALD RIIPALU 110. SÜNNI- AASTAPÄEVA TÄHISTAMINE JÕGEVAMAAL

Eelmises infolehe numbris oli juttu silmapaistva Eesti ohvitseri kolonelleitnant Harald Riipalu sünniaastapäevast ja eluloost.

Ruumipuudusel jäi tookord välja mälestusväljaku rajamise lugu Ruskaveres Jõgevamaal. Siin see on.

25. septembril 2022 avati Ruskaveres sõjamehe kunagises kodukohas Küti talu maadel Jõgevamaal Harald Riipalu mälestusväljak.

Idee autor oli Andri Ollema ja mälestusväljaku oli seotud terve rida tublisid inimesi.

Suure osa töid tegid ära Jaanus Jalajas, Ivar ja Moonika Kalme

Infotahvli kujundas ja tellis ning kohale tõi Andri Ollema, tekstid sinna kirjutas Rauno Vösaste.

Pingimeister oli Lõuna-Eesti puusepp Meelis Lossmann.

Küünlalaterna valmistas sepp Risto Siil, kes on ka Jõgeva Maleva Kaitseliitlane. Küünlajala klaasid kujundas ja tellis Andri Ollema.

Kaevetöödega, kuivbetooni ja geotekstiiliga panustas ettevõtte Demlak OÜ.

Lipumasti kinkis väljaku jaoks Ivar Kalme aga Eesti Leegioni Sõprade Selts hoolitses selle eest et masti saaks nende enda loodud vimpel.

Moonika Kalme hoolitses selle eest et 2001. aastal avatud mälestuskivi oleks puhas ja tekst seal peal loetav, samuti valmis tema käe läbi uus lillepeenar ja päeva lõpuks hoolitses ta ka selle eest et avamisele kogunenud külalistel oleks kena suupistelaud, kus keha kinnitada.

Kõike seda juhendas ja koordineeris idee autor Andri Ollema

Võib veel lisada, et kohalik omavalitsus ei pannustanud omalt poolt midagi, kuigi lubadusi anti küll. Tõenäoliselt otsustati „kahtlast“ teemat vältida...

Nagu ka Andri oma artiklis juba mainib, oli see mälestusväljaku planeerimine ja ehitus pikem protsess millega me alustasime juba 2019. aastal.

Mälestusväljaku idee sündis 2019. aastal. Ruskaveres asuva Küti talu juures oli olemas juba kaunis mälestuskivi, mille juurde sai lisada vähemalt sama väärrika mälestuspingi ja korraliku infotahvli Harald Riipalu eluloo ja olulisema infoga tema sõjateest.

25. septembril 2019 kogunes sadakond isamaaliselt meelestatud inimest endise Küti talu maadele. Kõlas Eesti hümn, mille ajal kerkis mälestusväljaku lipumasti Eesti Leegioni Sõprade Seltsi vimpel. Sõnavõttudega esinesid Andri Ollema; Rauno Vösaste, kes andis edasi ka Riipalu tütre Ede ja tema järglaste tervitussõnad; vabadusvõitleja Jüri Liim, Ants Nurk ja Tiit Pöder.

Muusikaliste vahepalade eest seisisid head Margus Põldsepp ja Sulev Salm. Pärast piduliku osa lõppu kostitati külalisi ja suupistetega.

Tulevikus on plaanis mälestusväljakut täiendada tahvliga, kus on kirjas kõigi inimeste nimed, kes andsid oma panuse selle sünni.

Andri Ollema ja Rauno Vösaste

Moonika Kalme ja Ivar Kalme

Meelis Lossmann

MEENUTUSI AJALOOST

Rakvere lahing 1268

Veebruaris möödus 755 aastat mitte ainult 13. sajandi, vaid tõenäoliselt kogu meie keskaja veriseimast lahingust, 1268. aasta Rakvere lahingust. Seejärel oli Liivimaa ja Novgorodi vürstiriigi piir enam-vähem paigas ja vaatamata tervele reale väiksematele konfliktidele püsis kuni Liivi sõjani rahu.

Osalejate arvu ja kaotuste poolest võib Rakvere lahingut kõrvutada Madisepäeva (1217) ja Lindanise lahingutega (1219).

Mõlemal poolel võis olla 10–20 tuhat sõjameest (isegi kuni 30 tuhat). Taani, Liivi Ordu ja Tartu piiskopkonna ühendväge juhtisid ordumeister Otto von Lutterberg ja Tartu piiskop Alexander. Novgorodi, Pihkva ja Vladimiri suurvürstiriigi ühendväe eesotsas olid vürstid Dovmont (Daumantas), Dmitri ja possaadnik Mihhail Fjodorovitsh.

Lahingutele anti ajaloolaste poolt hiljem sageli mugav nimi mõne lähedalasuva suure asula järgi. Tegelikult toimus lahing kas Kunda jõe ääres või Pada jõe ääres Viru-Nigula kiriku juures.

Rakvere lahing oli 18. veebruaril 1268 oletatavasti Kunda jõe ääres toimunud lahing Novgorodi ja teiste vene vägede ning Taani, Liivi ordu ja Tartu piiskopi vägede vahel. Lisaks sakslastele ja taanlastele oli nende väes ka hulgaliselt eestlasi.

Vahelduva eduga kulgenud lahingus kandsid mõlemad pooled suuri kaotusi ja lahing lõppes taanlaste-sakslaste taandumisega Rakvere linnusesse. Rakvere linnust venelased üra võtta ei suutnud. Venelaste sõjaretke ilmne eesmärk – vallutada see oluline tugipunkt – jäi saavutamata ja seega ei saa öelda, et oleks saavutatud võit taanlaste, eestlaste ja sakslaste ühendatud väe üle. Strateegilises mõttes oli see siiski venelaste kaotus, sest seekordne Novgorodi-Pihkva-

Vladimiri ühisretk tundus olevat juba sihipärane vallutusüritus.

Igal juhul väidavad vene ajaloolased, et lahingu võitsid nemad. Kuid ajaloolane Andres Adamson seab selle kahtluse alla.

Pärast lahingu lõppu rüüstasid venelased Virumaad ja läksid koju tagasi. 1269.aastal piiras orduvägi 10 päeva edutult Pihkvat ja lõpuks otsustati rahu sõlmida.

Selle lahingu kohta on ilmunud ajaloolase Andres Adamsoni pikem ja detailsem artikkel Postimehes 10.vebruaril 2018.

Eestlased Briti Kuninglikes Õhujõududes ja N. Liidu lennuväes Teise maailmasõja päevil

Mati Õun

Kui seni on infolehes juttu olnud peamiselt Saksa õhujõududes tegutsenud eesti lenduritest, siis nüüd natuke infot ka teisel pool sõdinud eestlastest.

Meie õhusõjaajaloolastele teadaolevalt jõudis Briti Kuninglikesse Õhujõududesse II maailmasõja ajal 3 eestlast. Need olid Mihail Kristiani, Ants Liblikmaa ja Endel-Heinrich Susi. Nende meeste elulugudes on aga teatmekirjanduses hulk vastuoksusi, alates sellest, et Kristiani esineb ka eesnimelise Mihkel, Liblikmaa kaksikeesnimelise Gustav-Eduard ja Susi ühe eesnimelise – Endel.

Need kõik kolm meest mobiliseeriti Punaarmee ja saadeti Sverdlovski oblastis asunud 109. töölaagrisse. Nood ettevõtlikud mehed aga ei jäänud seal ootama, millal neid raske töö ja vähese toiduga ära tapetakse, vaid põgenesid 1941. aasta novembris Samara jõe ääres olevasse Buzulukki, kuhu kuuldavasti koondati poolakaist

lendureid, kes nõukogudemaal vangis olid; nüüd aga levis kuulujutt, et nad minema lastakse. Tundub, et Buzulukis olnud Poola lennuväetegelased ei olnud neist isehakanud poolakaist huvitatud ja mehed sõitsid ligi 2000 km läbi Kasahhimaa usbekkide pealinna Taškenti, kuna oli kuulda, et sealgi kogutakse poolakaid. Kuid ilmselt põlati sealgi ilma poola keele oskuseta mehed ära ja need sõitsid nüüd 450 km kaugusel olevasse Kagani raudteejaama – imevärk, et neid lasti sõja ajal selliselt nõukogude raudteedel sõita!

Kagani raudteejaama juures asuti tööle kohalikku kolhoosi, kuid aeti ka oma põhiüritust edasi ja saadi Lõuna-Kasahstanis Tšimkendis kokku Poola konsuliga. See oli mõistlik mees ja läkitas värskeltleitud „kaasmaalased“ 1700 km loode poole jäänud Buzulukki tagasi, kuhu jõuti just 1941. aasta lõpupäeval. Seal mõlliti meie mehed „tööräha õnnemaalt“ äraviidavasse kindral Wladylaw Andersi armeesse ja koos sinna eraldi saabunud lenduri Peeter Olt'iga jõuti 1942. aastal üle Iraani ja Palestiina Inglismaale.

Seal arvati 1896. aastal sündinud Olt lennuväes teenimiseks liiga vanaks ja ta töötas transportilennukeid tootvas tehases, lennates seal valmistatud lennukeil väeosade lennuväljadele. Aastail 1914–1917 sündinud Kristiani, Liblikmaa ja Susi aga suunati õppima 2-mootoristel pommilennukitel „Mosquito“. Kuid „Mosquito“ lahingulenduriks sai neist vaid Susi – Kristiani suri 1944. aasta 24. juunil sõjaväehaiglas neeruhaigusse, Liblikmaa aga kukkus sama aasta 22. novembril treeninglennul lennukiga alla ja sai surma koos navigaatori Jerzy Hara'ga.

Susi õppis „Mosquito“ pardalaskuriks ja määrati 1944. aasta 23. septembril poolakatega mehitatud 305. pommitajate eskadrilli. Ta osales Leipzigi pommitamisel ja kurikuulsas Dresdeni hävitamises, visates alla valgustuspomme.

Kapteni auastmesse tõusnud Susi läks erru 1947. aasta 3. veebruaril. Ta töötas radistina kellegile eestlasele kuulunud Panama lipu all sõitnud kaubalaeval.

Toomas Olt

1950. aasta 4. märtsil sai Susi Briti kodakondsuse ja kolis Kanadasse. Ta kahetses oma osalust Dresdeni ja Leipzigi pommitamistel ja oma kuritegeliku mineviku unustamise hõlbustamiseks võttis uueks perekonnanimeks Andrews.

Endel-Heinrich Andrews suri Peterborough'is, Kanada Ontario provintsis 7. mail 1977 62-aastasena.

Eespool nimetatud Peeter Oltki töötas pärast sõda radistina kaubalaevadel, seejärel aga trükojas Londonis. Ta suri 1970. aasta 16. novembril Aldershotis Inglismaal 74-aastasena.

Olgu veel öeldud, et eelnimetatud lendurite kohta leiab hulgalisemalt eluloolisi andmeid Toivo Kitveli, Toomas Türk'i ja Arvo Lennart Verca-meri raamatust „Põhjajokad“ ning Vello Lääne ja Johannes Tilga raamatust „Kes on kes Eesti lennunduses“.

Ja meenub, et lendurist kirjamees Remi Milk on ajalehes „Võitleja“ ära märkinud, et Briti

Kuninglikes Õhujõududes teenis II maailmasõja ajal ka kaks eestlannat – Lea Lintrop-Hughes ja Raja Tamm. Mõlemad neiad läksid 1938. aastal Inglismaale keelt õppima, sõja puhkedes astusid aga RAF-i abiteenistusse.

Eesti lennuväe ohvitseridest, keda mitte vangidena, vaid sõjaväelastena Venemaale viidi, teenisid nõukogude lennuväe lendavkoosseisus pool tosinat meest. Ja needki teenisid põhiliselt lennukoolides – igaks juhuks, et nad rindel putku ei pistaks. Need olid kaptenid Jaan Ennuse, Artur Heinlaid, Alfred Nõmmik ja Ants Ratas ning vanemleitnandid Hugo Abram ja Arseni Palu. Aga ka enne sõda Aktsiaseltsi AGO lennukel lennanud radist Aleksander Lipp. Viimane oli Venemaale viidud juba enne Saksa-Nõukogude sõja algust.

Neist meestest läks erinärusti kapten Ratasel. Vaatamata sellele, et Ratas teenis juba 22. territooriaal-laskurkorpuse üksikus lennueskadrillis, küüditati ta isa-ema ja 2 venda 1941. aastal Venemaale. Üks vend, kes vaatamata vanemate ja vendade küüditamisele, astus hävituspataljoni, lasti peatselt siinmail maha; 1942. aastal lasti Sevurallagis maha ka nende 63-aastane kooliõpetajast isa.

Ratas teenis pikalt Moskva sõjaväeringkonna 34. lennuväe tagavarapolgu (rügemendi) komandöri asetäitjana. 1944. aasta augustis aga läks 683. ründelennuväepolgu eskadrillikomandöri asetäitjana rindele. Sama aasta 19. septembril läks ta ise Kuramaal ründelennukil Iljušin Il-2 lahingulennule; lennuk sai tabamuse õhutõrjemürsuga, läks pooleks ja kukkus väikesesse järve. Ratase pardalaskur uppus, teda ennast tõmbasid lätlased haavatuna veest välja, kuid ta sattus sakslaste kätte ja kadus.

Siinkohal peaks meelde tuletama ka lennueskadrilli „Tasuja“, ametliku nimega „Tasuja“-nimeline 87. üksik öine pommituseskadrill. Seda on mõnikord arvatud eesti lenduritega mehitatud üksuseks, aga seda ta ei olnud.

„Tasuja“ moodustati 1944. aasta juunis Tšuvassias ametliku propaganda järgi nõukogude tagalas töötavilt eestlastelt ja Eesti rahvuskorpuse meestelt kogutud raha eest. Aga kes nõukogude majandussüsteemi teab, sellele on selge, et see oli vaid nõks inimestelt osa nende palgaraha tagasi saada.

„Tasujale“ anti 15 lennukit Polikarpov Po-2, ehk U-2, kui konstruktor Nikolai Polikarpov parajasti kinni istus. Need olid väikesed vineerist biplaanid, stardikaaluga veidi alla tonni, 100–160 hj mootoriga ja kiirusega kuni 145 km/h. Kuid see-eest oli nende starditee pikkus vaid 65 m, seega ei vajanud nad tegutsemiseks lennuvälju.

„Tasuja“ komplekteeriti slaavlastest lendurite, mehaanikute, ülemuste ja muude asjameestega ning juuli keskel lennati Tšuvassias, nelja vahe maandumist tehes, Leningradi oblastis olevasse Ratšinosse. Eskadrill jäi tegutsema Narva rindele, kui Narva Punaarmeele jäi, koliti Olginosse.

Kui Tallinn 22. septembril võetud sai, koliti Tallinna külje alla ja eskadrilli ilmus esimene eestlasest lendur, 1940. aastal komparteisse astunud vanemleitnant Hugo Abram. Tolleks ajaks oli selge, et Saksamaa on selle sõja kaotanud ja pole enam mõtet sakslaste poole üle lennata.

Järgnevalt osales eskadrill „Tasuja“ Eesti saarte vallutamisel ja 1945. aasta märtsist maini tegutseti Kuramaal. Aprilli teisest poolest alates pommitati seal Liepaja ja Ventspils sadamais seisvaid laevu, millistel Kuramaa kotis olnud vägesid läände veeti.

Kommunist Hugo Abram tuli sõjast eluga tagasi ja töötas 1947. aastast Tallinna Aeroklubis mootorlennu kursuste juhendajana. 1949. aastast alustas ta purilendurite juhendamist – mootorlendurite väljaõpetamine Baltikumi lennuklubides lõpetati, kuna Lätist olid mõned kursuselased Rootsi lennanud.

Hugo Abram kutsuti siitilmast ära 28. septembril 1998 83-aastasena.

Meenub, et 1945. aastal saadeti „Tasujasse“ teinegi eestlane, kapten Artur Heinlaid. See lendas seal lülikomandörina.

JAAN POSKA 157. SÜNNIAASTAPÄEV

24. jaanuar

JAKOB WESTHOLMI GÜMNAASIUM SAI 125-AASTASEKS

SOOMEPOISTE MÄLESTUSPÄEV

18. veebruar

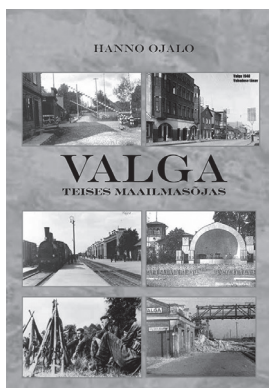
ADMIRAL JOHAN PITKA 151. SÜNNIAASTAPÄEV

19. veebruar

UUED RAAMATUD

Kirjastus Ammukaar

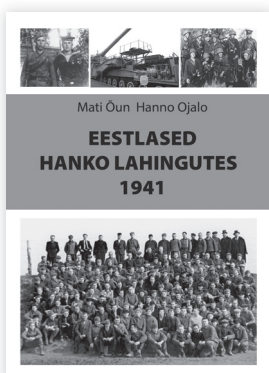
Hanno Ojalo

VALGA TEISES MAAILMASÕJAS

Raamat jutustab Teise maailmasõja sündmustest Valgas, lähemalt linnalahingutest 1941. aasta suvel ja Valga vallutamisest 1944. aastal. Eraldi on juttu 1940. aasta suvesündmustest, linnas ilmunud ajalehtedest, Valgas paiknenud Eesti väeosadest, Valga sõjavangilaagritest ning naaberlinnast Valkast.

Teos kuulub sarja „Eesti linnad ja maakonnad Teises maailmasõjas“, kus seni on aastatel 2016–2022 ilmunud käsitlused Tallinnast, Saaremaast, Hiiumaast, Narvast, Läänemaast, Pärnust, Tartust, Nõmmest ja Viljandist.

Tulevikus on planeeritud sama sarja raamatud veel Petserist, Raplast, Rakverest ja Eesti põhjarannikust.

Mati Õun; Hanno Ojalo

EESTLASED HANKO LAHINGUTES 1941

Raamat käsitleb sõjasündmusi veidi teistsugusest vaatenurgast. NSV Liidu Hanko mereväebaasis (saadud Soomelt pärast Talvesõja lõppu) olid eestlased tööpataljonlastena. Neid võis kokku olla 500–600 meest. Eestlased mobiliseeriti augustis põhiliselt Tallinnas ja Põhja-Eestis. Kui enamus mobiliseeritud veeti Venemaale, siis väiksem osa Hankosse, kuhu jõuti 26. augustil.

Hanko baas oli Soome vägede poolt blokeeritud ja alalise suurtükiväe all. Eestlased jagati erinevate vene väeosade juurde ja põhiliselt rajasid nad punkreid. Üksikud usaldusväärsemad said ka algelist sõjalist väljaõpet ja neile anti ka relvad kätte.

Detsembri algul venelased evakueerisid oma väed Hankost laevadega Leningradi. Suurem osa eestlasi jäeti lihtsalt maha väikesele Russarõ saarekesele, kus nad soomlaste kätte vangis langesid. Ülejäänud eestlastest enamus sattus transpordilaeva „Jossif Stalin“ pardale. Laev sai miiniplahvatustest raskelt viga ja triivis Lohusalu poolsaare randa.

Seega enamus Hanko eestlastest pääses ikkagi 1942. aasta algu koju tagasi.

Teadaanne

Eesti Vabadusvõitlejate Liit valmistab ette uue kogumiku väljaandmist.

EESTI VABADUSVÕITLEJATE LIIDU AJALUGU 2009–2022.

Eelmine koguteos „Eesti Vabadusvõitlejate Liidu ajalugu 1992 – 2008“ ilmus 2010. aastal.

Nooremveebel

EINAR JUUSE**28. august 1952 – 10. veebruar 2023**

Meie hulgast on 70ndal eluaastal lahkunud Kaitseliidu kauane liige ja Eesti Vabadusvõitlejate Liidu Ida-Virumaa ühenduse pikaaegne juht Einar Juuse.

Einar Juuse asus Ida-Virumaale Mäetaguse valda elama peale keskkooli lõpetamist. Tema pere oli väga kokkuhoidev ja üksmeelne, üles on kasvatatud 5 last. Einar Juuse oli pikka aega Pagari külaelul eestvedaja, ta organiseeris külaüritusi ning propageeris isamaalist kasvatust. Einar Juuse korraldas aastaid Ida-Virumaal isamaalisi sündmusi ja represseeritute mälestuspäevi. Samuti osales ta noorsoo isamaalises kasvatamises ning kogus vanade sõjameeste ja metsavendade mälestusi.

Einar Juuse oli aktiivne kaitseliitlane alates 1993.aastast. Ta on autasustatud Kaitseliidu kõigi nelja teenetemedaliga (kuld, hõbe, pronks, eriteenete eest) ja Kaitseliidu Valgeristi II ja III klassiga. Samuti Vabaduse Tammepärja aumärgiga.

Alates aastast oli ta 2014 Mäetaguse valla aukodanik

Einar Juuse oli ka traditsiooniks saanud Pagari lahingu (toimus Vabadussõjas 13. jaanuaril 1919) taaslavastuse ellukutsuja, organiseerija ja läbiviija alates 2007.aastast, kui ta oli Kaitseliidu Alutaguse maleva Jõhvi malevkonna pealik.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

JOHAN LAIDONER

13. märts 1953

70 aastat tagasi suri Venemaal Vladimiri vanglas pärast 13-aastast vangistust Eesti Vabariigi Sõjaväe ülemjuhataja kindral Johan Laidoner.

Kindral Laidoner oli Vabadussõjas võiduka Eesti sõjaväe ülemjuhataja.

Aastatel 1921–1929 oli Johan Laidoner I, II ja III Riigikogu liige, kuulus Põllumeestekogude rühma ning oli 1929. aastani Riigikogu väliskomisjoni esimees. 1934. aastal esitati ta uue põhiseaduse alusel valitava riigivanema

kandidaadiks. Laidoner kogus 21. märtsiks 38 066 toetusallkirja (Riigivanema kandidaadiks ülesseadmiseks oli tarvis koguda 10 000 allkirja). Konstantin Pätsi riigijuhi ametis olles oli Johan Laidoner taas sõjaväe ülemjuhataja. Pärast Eesti Vabariigi okupeerimist 1940. aastal tagandati kindral Laidoner juba 22. juunil oma ametikohalt ja küüditati 19. juulil koos abikaasaga Venemaale. Esialgu olid nad asumisel Penzas, kuid arreteeriti 28. juunil 1941 ja viidi vanglasse. Seejärel oli Laidoner kuni oma surmani mitmes erinevas Venemaa vanglas.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

2023

JAANUAR
Gunnar Vompas
Anne Eenpalu
Ülo Käbin
Endel Kask
Boris Mäemets
Aart Nõmm
Leo Mürkhein
Marika Peterson

VEEBRUAR
Lembit Zilinsky
Vello Teras
Marek Nummu
Aadu Jõgiaas
Henn Põlluaas
Aleksander Paia
Heiki Magnus
Manivald Kasepõld

MÄRTS
Tiit Pöder
Jaan Nõmm
Marju Toom

EESTI VABARIIK 105-aastane!

Infoleht õnnitleb
kõiki vabadusvõitlejaid
tähtpäeva puhul!

Infolehe toimetaja: H. Ojalo – toimetaja, küljendus ja trükk – Grano OÜ, fotode autor Aare Hindremäe

Eesti Vabadusvõitlejate Liit

Address: Toompea 8, Tallinn, 10130
Kontakt: Tel. 666 04 30
e-post: vabadusvoitlus@hot.ee
http://www.evvl.ee